

گفتمان‌های دینی، شیوه‌ها و ابزارها

پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع)

سرشناسه:	شبیدینی، محمد، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور:	گفتمان‌های دینی، شیوه‌ها و ابزارها / نویسندگان محمد شبیدینی‌پاشاکی، محمود سرافراز، علی کریمی خوشحال؛ ناظر علمی محمد تولایی [تهیه کننده] پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق علیه السلام.
مشخصات نشر:	قم: پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق علیه السلام. انتشارات زمزم هدایت، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری:	۲۹۶ ص.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۲۴۶-۴۶۸-۵ ۱۴۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی:	فصلنامه
موضوع:	گفتمان دینی
موضوع:	Religious discourse*
موضوع:	گفتمان
موضوع:	Discourse analysis
موضوع:	گفتمان -- جنبه‌های قرآنی
موضوع:	Discourse analysis -- Qur'anic teaching
موضوع:	گفتمان دینی -- ایران
موضوع:	Religious discourse -- Iran*
شناسه افزوده:	سرافراز، محمود، ۱۳۵۶ -
شناسه افزوده:	کریمی خوشحال، علی، ۱۳۶۴ -
شناسه افزوده:	تولایی، محمد، ۱۳۴۵ -، ناظر
شناسه افزوده:	پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق علیه السلام. انتشارات زمزم هدایت
شناسه افزوده:	پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق علیه السلام
رده بندی کنگره:	۱۳۹۵ ش گ ۲۲۲۷/۷ BP
رده بندی دیویی:	۲۹۷/۴۷
شماره کتابشناسی ملی:	۲۳۳۷۸۴۸

گفتمان‌های دینی، شیوه‌ها و ابزارها

نویسندگان: محمد شهبینی پاشاکی، محمود سرفراز، علی کریمی خوشحال
ناظر علمی: دکتر محمد تولایی
ناظر نهایی: علی عربپور
سرپرستار: حسین قاسم‌جمزه
ویراستار: فاطمه احدی
ولایش نهایی: محسن پاشایی دوست
ناشر: زمزم هدایت

چاپ: آبنوس ○ نوبت چاپ: اول ○ تاریخ چاپ: ۱۳۹۵
شمارگان: ۵۰۰ ○ قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان
شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۲۴۶ - ۴۶۸ - ۵

آدرس ناشر: قم، خیابان دوشهر، نبش کوچه ۳، پلاک ۸۱
تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۳۰۷۳۵، همراه: ۰۹۱۲ ۲۵۳ ۲۸ ۸۷

فهرست مطالب

۹	درآمد
---	-------

فصل نخست: کلیات و مفاهیم

۱۱	۱-۱. تعریف مفاهیم
۱۱	۱-۱-۱. گفتمان
۲۱	۲-۱-۱. گفتمان‌سازی
۳۶	۳-۱-۱. آموزه‌های دینی (قرآن کریم، احادیث و سنت معصومان علیهم‌السلام)
۳۷	۴-۱-۱. مبانی
۲۸	۵-۱-۱. شیوه
۲۸	۶-۱-۱. ابزار
۲۸	۲-۱. منظور از گفتمان‌سازی بر اساس آموزه‌های دینی

فصل دوم: مبانی گفتمان‌سازی

۲۹	۱-۲. مبانی گفتمان‌سازی
۳۰	۱-۱-۲. مبنای معرفت‌شناسی
۳۴	۲-۱-۲. مبنای هستی‌شناسی
۴۱	۳-۱-۲. مبنای انسان‌شناسی
۵۰	۴-۱-۲. مبنای جامعه‌شناسی
۵۴	۲-۲. مؤلفه‌های گفتمان‌سازی

۵۴	۳-۲. اصول و الزامات گفتمان‌سازی
۵۵	۱-۳-۲. معنویت‌محوری
۵۵	۲-۳-۲. آینده‌نگری
۵۷	۳-۳-۲. مدیریت و رهبری
۵۸	۴-۳-۲. طراحی و برنامه‌ریزی
۶۰	۵-۳-۲. بسترسازی و دوری از رفتارهای دستوری
۶۰	۶-۳-۲. ارائه تعریف روشن، درک شدنی و کاربردی از گفتمان مورد نظر
۶۲	۷-۳-۲. استقامت و جدیت در کار
۶۳	۸-۳-۲. استمرار و تدریج
۶۴	۹-۳-۲. بهره‌گیری از توان و ظرفیت نخبگان و گروه‌های بانفوذ
۶۴	۱۰-۳-۲. پرهیز از دوگانگی در گفتار و رفتار
۶۶	۱۱-۳-۲. ارائه الگوهای امیدبخش و انگیزه و تقویت اعتماد به نفس
۶۷	۱۲-۳-۲. واژه‌سازی
۶۹	۱۳-۳-۲. مقابله با گفتمان‌های غرضی
۷۰	۱۴-۳-۲. استفاده از ابزارهای مخالف فرهنگ‌سازی
۷۰	۱۵-۳-۲. نقد و ارزیابی مستمر دستاوردهای گفتمان‌سازی و آسیب‌شناسی آن
۷۲	۴-۲. مدل مفهومی گفتمان‌سازی

فصل سوم: گفتمان‌های اعتدالی

۷۸	۱-۳. گفتمان ولایت
۸۱	۱-۱-۳. دلایل گفتمانی
۸۵	۲-۱-۳. شیوه‌ها و ابزارها
۱۰۵	۲-۳. گفتمان معادباوری
۱۰۷	۱-۲-۳. دلایل گفتمانی
۱۱۱	۲-۲-۳. شیوه‌ها و ابزارها
۱۲۲	۳-۳. گفتمان تکلیف‌گرایی
۱۲۷	۱-۳-۳. دلایل گفتمانی
۱۳۲	۲-۳-۳. شیوه‌ها و ابزارها
۱۴۷	۴-۳. گفتمان انتظار
۱۴۹	۱-۴-۳. دلایل گفتمانی
۱۵۳	۲-۴-۳. شیوه‌ها و ابزارها

فصل چهارم: گفتمان‌های اجتماعی

۱۶۳	۱-۴. گفتمان امریہ معروف و نهی از منکر
۱۶۵	۱-۱-۴. دلایل گفتمانی
۱۶۶	۲-۱-۴. شیوه‌ها و ابزارها
۱۷۹	۲-۴. گفتمان عدالت
۱۸۳	۱-۲-۴. دلایل گفتمانی
۱۹۰	۳-۲-۴. شیوه‌ها و ابزارها
۲۰۷	۳-۴. گفتمان علم‌آموزی
۲۱۰	۱-۳-۴. دلایل گفتمانی
۲۱۲	۲-۳-۴. شیوه‌ها و ابزارها

فصل پنجم: گفتمان‌های سیاسی

۲۲۵	۱-۵. گفتمان دشمن شناسی
۲۲۷	۱-۱-۵. دلایل گفتمانی
۲۲۹	۲-۱-۵. شیوه‌ها و ابزارها
۲۳۹	۲-۵. گفتمان مقاومت
۲۴۰	۱-۲-۵. دلایل گفتمانی
۲۴۳	۲-۲-۵. شیوه‌ها و ابزارها
۲۵۳	۳-۵. گفتمان جهاد
۲۵۶	۱-۳-۵. دلایل گفتمانی
۲۵۸	۲-۳-۵. شیوه‌ها و ابزارها
۲۸۰	خاتمه: مدل مفهومی گفتمان‌سازی
۲۸۲	شیوه‌ها و ابزارها
۲۸۷	کتابنامه

درآمد

یکی از نیازهای جدی و مهم جامعه امروز، گفتمان‌سازی در حوزه‌های گوناگون فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و مذهبی است. درصد موفقیت اجرا و نتیجه‌گیری از هر برنامه و طرح و سیاست مهمی در جامعه به مشارکت و همراهی آحاد جامعه بستگی دارد.

بدین منظور و با توجه به مشارکت مدیران و مسئولان و دست‌اندرکاران اداره جامعه، باید مسئولان و مدیران منش گفتاری و رفتاری و اقدامات ویژه و متناسبی را در پیش گیرند تا موضوع مورد نظر در جامعه اسلامی به عنوان دغدغه اصلی افراد جامعه قرار گیرد و نقش و وظیفه خود را در قبال آن به‌خوبی بشناسند و بدان عمل کنند.

به عبارت دیگر برای فهم و اقتناع فکری عمومی در تمام سطوح از چرایی و چیستی یک مقوله و به تبع آن، قبول قلبی و احساس مسئولیت و تکلیف برای تحقق درچه سریع‌تر آن، باید اقداماتی صورت گیرد. به مجموعه این گفتارها و رفتارها در اصطلاح امروزی، گفتمان‌سازی می‌گویند.

گفتمان‌سازی حلقه گم‌شده مدیریت فکری و فرهنگی انقلاب است و جایگاهی رفیع در تمدن‌سازی اسلامی دارد. بر اساس فرمایش مقام معظم رهبری: «گفتمان یک جامعه مثل هواست؛ همه تنفس می‌کنند؛ چه بدانند، چه ندانند؛ چه بخواهند، چه نخواهند؛ باید این گفتمان‌سازی انجام بگیرد»^۱

گفتمان‌سازی به معنای فراگیر کردن و عمومیت بخشیدن به یک مفهوم، معرفت و اندیشه در بین مخاطبان است؛ به گونه‌ای که به سبب فضای فکری به‌وجودآمده، همه در آن فضا

۱. بیانات مقام معظم رهبری در سومین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۹۰/۱۰/۱۴. (منابع تمامی بیانات مقام معظم رهبری در این کتاب، پایگاه دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، دسترسی در:

می‌اندیشند، پیرامون آن با یکدیگر حرف می‌زنند و تبادل گفتار و معنا می‌کنند، جهت می‌گیرند، به آن معتقد می‌شوند و طبق آن رفتار، و نسبت به آن مطالبه‌گری می‌کنند، و سبب تولد و توسعه دانش‌ها می‌شوند. از این رو پرداختن به مسئله گفتمان‌سازی، امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. پس از احساس نیاز به گفتمان‌سازی، چگونگی شیوه‌ها و تبیین روش‌ها و ابزارهای گفتمان‌سازی، اهمیت بسزایی دارد. در این زمینه بهترین الگو و اسلوب، رجوع به آموزه‌های دینی، یعنی قرآن کریم، سیره و روایات معصومان علیهم‌السلام است؛ به این معنا که آموزه‌های دینی و اسلامی چه روش‌ها شیوه‌ها و ابزارهایی را برای گفتمان‌سازی جایز می‌دانند و چه روش‌ها، شیوه‌ها و ابزارهایی را جایز نمی‌شمرند. تاکنون این شیوه‌ها و ابزارها درباره گفتمان‌سازی تبیین و تدوین نشده است. درباره انوال و اقسام گفتمان در حوزه‌های گوناگون کتاب و مقاله بسیار نوشته شده است، اما بررسی اجمالی و تبیین آن می‌دهد تا به حال پژوهشی جامع که به گفتمان‌سازی در آموزه‌های دینی بپردازد، انجام نگرفته است. در برخی کتاب‌ها، مقالات، پایان‌نامه‌ها و پروژه‌های تحقیقاتی به صورت محدود و گاه و البته مجزا به مباحثی در این موضوعات اشاره شده است، اما آنچه کتاب حاضر را از سایر کتاب‌های انجام گرفته در این حوزه ممتاز می‌سازد این است که شیوه‌ها و روش‌های گفتمان‌سازی بر اساس آموزه‌های دینی مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد. این کتاب در پنج فصل ارائه می‌شود:

فصل نخست: کلیات و مفاهیم؛

فصل دوم: مبانی گفتمان‌سازی؛

فصل سوم: گفتمان‌های اعتقادی؛

فصل چهارم: گفتمان‌های اجتماعی؛

فصل پنجم: گفتمان‌های سیاسی.

در پایان از زحمات ناظر علمی محترم، جناب دکتر تولایی و ریاست محترم پژوهشگاه امام صادق علیه‌السلام، حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر علی عرب‌پور و نویسندگان محترم، آقایان محمد شبذینی پاشاکی، محمود سرافراز و علی کریمی خوشحال کمال تقدیر و تشکر را داریم.

پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق علیه‌السلام

پژوهشکده الهیات و معارف اسلامی